

Les dues catedrals del vi modernistes de la Terra Alta: al Pinell de Brai i Gandesa

ANTONI MONNER
Cronista de Gandesa

Crònica

Patrimoni. Cal posar en valor les joies del modernisme agrícola industrial, obra de l'arquitecte Cèsar Martinell a principis del segle XX, que donen caràcter a la comarca i suposen un important pol d'atracció turística

La fil·loxera havia de canviar la fesomia agrícola de la Terra Alta. La comarca era fins a darreries del segle XIX, bladera per excel·lència. Tots els fons de les valls i terres de millor qualitat estaven sembrades de blat. Quan les vinyes de França començaren a morir com a conseqüència de la fil·loxera, la cotització del vi va pujar molt, i les terres de sembradura es van anar plantant de ceps. Anteriorment els vinyars es conreaven als costers i terres marginals, i es collien amb el raïm madur, gairebé sense suc entre meitat i finals d'octubre. D'aquells raïms se n'extreien vins de 17 i 18 graus destinats bàsicament al consum familiar. Els excedents es portaven a Reus on, a la vegada, s'exportaven per mar a les colònies espanyoles d'Amèrica, on s'hi concentraren industrials catalans que amb el seu alcohol en fabricaven rom i altres destil·lats. És a partir del 1885, que els preus de l'alcohol puja a preus desorbitats, en el moment que França, el gran productor mundial, ni podia atendre les pròpies demanes.

A la Terra Alta es plantaren vinyes a millors terres, amb el sistema tradicional de «ceps de sarmen» que no resistien la fil·loxera. En deixa constància Antoni de Magrinyà i Sunyer, l'any 1867, en una carta al director del Diari Mercantil. Era enginyer agrícola fill de la família nobiliària dels Sunyer de Gandesa. Va ser diputat, alcalde de Tarragona, delegat d'Agricultura, president de la Societat Arqueològica de Tarragona, Delegat d'Agricultura i President de la Diputació. Va escriure el llibre d'història, 'Los Sitios de Gandesa'. Era un bon propietari agrícola i aconsellà als pagesos que havien de deixar de sembrar i plantar vinyes per rendibilitzar l'agricultura. L'any 1898, escriu el llibre, 'Màximes agrícoles', i en publica un resum a 'La Vanguardia', aconsellant que s'havien de plantar «els ceps americans», que no contenen la fil·loxera de peus coneguts per Ripa-sia i Rupestris.

L'any 1887 existí una gran febre constructora a Gandesa; els

Fris de ceràmica amb pagesos portant un carro carregat de raïm, al Celler del Pinell de Brai. FOTO: JOAN REVILLAS

raïms es pagaven molt cars. Es construïen o milloren els casals de la gent rica, com Tomaset, Boira, Calixto, l'Hostal Manyà, Ca Figueres o es millora el Palau de l'Inquisidor. La Terra Alta viu un floriment econòmic, quan l'atac de la fil·loxera causa estralls a França. I és l'any 1890 quan el raïm s'arriba a cotitzar entre 30 i 37 pessetes els 100 quilos i un jornalier treballant 10 hores guanyava entre 2 i 2,5 ptes diàries. L'any 1893, Antoni Monner (Tolledano) de Gandesa es nomena president Provincial de Fabricants d'Alcohol per la importància de la comarca en producció de raïm i els alcohols que n'extreien.

L'any 1897-98 la fil·loxera arriba al Priorat. I un any més tard ja apareixen vinyes afectades de la Terra Alta. Però la gran mortaldat arriba el 1900. Com els preus eren alts, els anys següents ja es comencen a replantar les vinyes amb peus americans. La producció s'incrementa exponencialment. Tant és així que el 1910 els cellers estaven plens i alguns cars no podien descarregar la ve-

rema per manca de trulls. Els anys següents, els cellers s'engrandeixen però la producció és superior a la capacitat receptiva. L'any 1913 es crea la societat vitícola Valls i Figueras, Cia. i es dona un respir a la producció. Dos anys abans s'havia creat el Centre Catòlic de Gandesa d'on va sorgir la idea de posar en marxa el Celler Cooperatiu, amb altres iniciatives, com l'escola d'adults, el Centre Dramàtic, l'Orfeó, la Biblioteca, l'Associació del Bon Mot i l'escola de català. L'any 1915 ja s'havien redactat l'estatut del Celler Cooperatiu, gràcies a la JARC (Joventuts Catòliques) mogudes pel Dr. Joan Bta. Manyà, amb l'ajuda de famílies com Redó, Navarro i Fontanet i la col·laboració de la Mancomunitat de Catalunya. L'any següent ja va començar a funcionar el celler i els raïms els elaboraren a la Plaça del Comerç a un local propietat dels Navarro.

Al Pinell, el rector de la parròquia Mn. Querol, amb l'ajuda de les famílies Serres, Pantoca, Amposta, Espinós, Zaragossa i Mont-

agut, que eren els primers productors de raïm i oli de la localitat, començarem l'obra del celler amb màxima celeritat. El projecte el redactà la D.G. d'Agricultura de la Mancomunitat de Catalunya i encarregant executar-lo a l'arquitecte de Valls, Cèsar Martinell. Com l'obra era molt important i la Mancomunitat no disposava de pressupost es van sol·licitar crèdits per 1.075.000 pessetes al Banc d'Espanya de Tortosa, al Banc Rural i al Banc de Valls. Les obres es van iniciar a darreries de l'any 1918 i continuaren plenament el 1919. Les obres, el celler i el molí d'oli, acabaren l'any 1922. Per manca de recursos es van haver de suprimir elements decoratius com els dipòsits de l'aigua i un campanar situat al costat de la porta que haurien magnificat encara més «la catedral del vi». També s'acordà eludir el fris de la ceràmica de Xavier Nogués però sortosament l'arquitecte Martinell ja l'havia encarregat i sense col·locar-lo quedà guardat a un racó del celler. Passada la Guerra Civil, un

cop restaurada la normalitat econòmica, es va col·locar a la façana, representant avui la iconografia ceràmica vitícola més qualificada, a bon segur, del món.

El projecte del celler de Gandesa també va ser patrocinat per la Mancomunitat i pel mateix arquitecte. Els pagesos associats feren els clots dels futurs trulls, portaren la sorra d'Ascó amb els seus carros i tenim fotografies de l'època on hi treballaven dones i xiquets. L'altruisme inicial dels associats degué canviar perquè trobem que el 1922 són acomiadats tres treballadors i es declara una vaga general.

La Terra Alta disposa d'aquests dos edificis singulars, «catedrals del vi», joies del modernisme agrícola industrial que donen caràcter a la comarca i signifiquen pol d'atracció turística de gran interès que es poden admirar amb visites concertades. I al Pinell disposen d'un selecte servei de restauració, dins el celler. Dos monuments que atreuen especialistes d'art arquitectònic d'arreu del món!